

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Hukuk Usulü II

-Ders Planı-

Dersin konusu: istinbat metotları ve va'z olduğu mana bakımından lafızlar [hâs]

Ön hazırlık: <http://www.islamansiklopedisi.info> -- <http://site.islam.gov.kw/bohoth>

-vaz'
-delalet
-hâs
-iddet
-mehir
-müfavvıda

İlgili tezler:

ibrahim özdemir

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>

vaz' ilminin doğuşu, tarihî gelişimi ve diğer disiplinlerle ilişkisi

abdullah yıldırım

vaz ilmi ve unkûdu'z-zevâhir/ali kuşçu (inceleme – değerlendirme)

a. cüneyd köksal

hanefî usûlcülerinin elfâz taksimindeki metotları

İlgili makaleler:

ramazan demir

<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/tanitimmakale.php>

ibn hazm'a göre dilin menşei ve ilk dil problemi

bernard g.weiss

ortaçağ islâm âlimlerinin dilin menşei ile ilgili tartışmaları

mehmet ali şimşek

delâlet kavramı çerçevesinde lafız ve anlam ilişkileri

osman güman

hanefî fıkıh usulü literatüründeki lafızlar taksiminde mantıksal tutarlılık

problemi: pezdevî örneği

şevket topal

lafız-mana ilişkisi bağlamında fıkıh dili ve mitolojik anlatı

İlgili videolar:

<http://darulhikme.org.tr/category/atolyeler/usuli-fikih-atolyesi/>

Temel materyal:

zekiyyüddin şaban

islam hukuk ilminin esasları : (usulü'l-fikh) [hâs] s. 311-15.

abdülkerim zeydan

el-veciz fi usûli'l-fikh [el-hâs] s. 279-283.

وحكم الخاص : أنه يدل باتفاق العلماء على معناه الذي وضع له حقيقة على سبيل القطع واليقين ، ما لم يدل على صرفه عن معناه وإرادة معنى آخر^(١). مثل لفظ (ثلاثة) في قوله تعالى : ﴿ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [البقرة : ١٩٧٢] ، ولفظ (عشرة) في قوله سبحانه : ﴿ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ ﴾ [المائدة : ٨٩/٥] ، يدل كل من العَدْوَانِ على معناه قطعاً ، ولا يحتمل زيادة ولا نقصاً ؛ لأن كلاً منها لفظ خاص

ders sorumlusu: yard. doç. dr. mustafa hayta

19 şubat 2015

fıkıh usulünün konuları ve taksimi

القطب الأول : الثمرة
الأحكام

القطب الثاني : المثمر
الأدلة

القطب الثالث : طرق الاستثمار

القطب الرابع : المستثمر
المجتهد.. المقلد

vaz' olunduğu mana bakımından lafızlar

kullanıldığı mana bakımından lafızlar

manaya delâl. açıklığı ve kapalılığı bak. lafızlar

manaya delaletinin şekli bak. lafızlar

hakikat

mecaz

1. ibarenin delaleti
2. işaretin delaleti
3. nassın delaleti
4. iktizanın delaleti

hâs

âm

müşterek

açıklık

kapalılık

emir-nehiy

mutlak-mukayyed

1. zâhir
2. nas
3. müfesser
4. muhkem

1. hafî
2. müşkil
3. mücmel
4. müteşâbih

hâs lafız: tanımı, kısımları ve delaleti

tanım

nevileri

delaleti

tartışmalı ilgili meseleler

- harfler
- özel isimler
- cins isimleri
- sayı isimleri
- tesniyeler
- emir ve nehiyeler
- mutlak ve mukayyed

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre has bir kelimenin mânası aslında açıktır ve ilâve bir açıklamaya ihtiyacı yoktur. Onlar bu kabulden hareketle, hassın konulduğu mânaya katî ve hakikî bir şekilde delâlet edeceği ve aksine bir delil bulunmadıkça bundan başka bir mânaya ve mecâza çekilemeyeceği konusunda birleşmişlerdir. Bu durumda, has lafız mutlak olarak gelmişse onu kayıtlayacak başka bir delil bulunmadıkça hüküm mutlak üzerine sabit olur. Meselâ, “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü sizi sorumlu tutmaz; fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, ya da bir köle âzat etmektir. Bunu bulamayan kimse üç gün oruç tutsun” (el-Mâide 5/89) meâlindeki âyette geçen “on” ve “üç” kelimeleri has olup delâletleri katidir. Çünkü bu sayılar, ifade ettikleri miktardan az veya çok başka bir ölçü veya niceliğe delâlet etmezler. Dolayısıyla yemin kefâreti ya bir köleyi hürriyetine kavuşturmak veya on fakiri doyurmak ya da giydirmek, bunlara imkân yoksa üç gün oruç tutmaktır.

وفي الشاء في كل أربعين شاة شاة

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

- iddet (bakara, 228)
- mehir (nisa, 24)

kullanıldığı durum bakımından

kullanıldığı sîga bakımından

mutlak

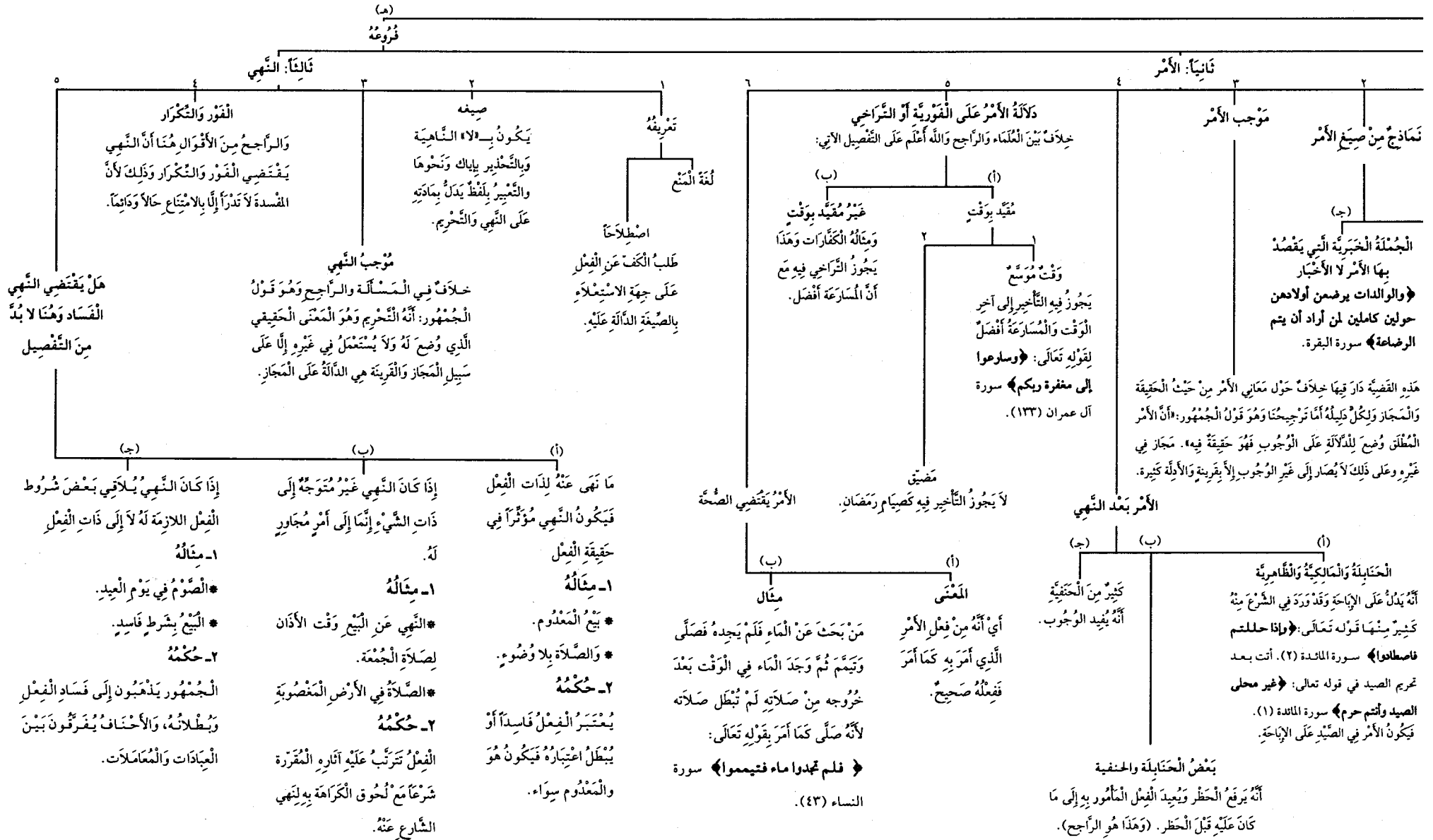
mukayyed

emir

nehiy

İslâm hukukunun aslî kaynakları olan kuran ve hadisler arapça olduğundan, bu dilin kurallarına göre lafızların çeşitlerini ve mânâ ile ilişkilerini bilmeden söz konusu metinleri doğru bir şekilde anlamak ve onlardan isabetli hükümler çıkarmak mümkün değildir. Bu bakımdan fıkıh usulünün önemli bir kısmını teşkil eden kaynaklardan hüküm çıkarma (istinbat) metodlarının bilinmesi amacıyla lafızlar mânâ ile ilişkilerine göre birtakım ayrımlara tâbi tutulmuştur. Bunlardan biri de lafzın vazolunduğu mânâ yönüyle yapılan ayrımdır. Bir lafzın vaz', onun bizzat bir mânâyı ifade etmek için tayin edilmesi veya bir mânânın onun karşılığına konulması demektir. Vaz' ile bir kelime bir veya daha fazla anlam karşılığında kullanılabilmesi gibi muhtelif vazlarla çeşitli mânâlar için de kullanılabilir. Kapsam bakımından lafızları has, âm, müşterek ve müevvel kısımlarına ayırmışlardır. Hâs kelimesi sözlükte “tek kalmak, ayrılmak; temyiz etmek, tahsis etmek, birini diğerinden üstün tutmak” gibi mânâlara gelen hass (husûs) kökünden türemiş bir isimdir. Usûl-i fıkıh terimi olarak **tek bir vaz' ile bir tek mânâya veya sınırlı sayıdaki fertlere delâlet etmek üzere konulmuş lafzı** ifade eder.

mehir ayeti

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ
لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا
اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿24﴾ وَمَنْ لَمْ

﴿227﴾ وَالْمُطَلَّقاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبَعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ
بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ
وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿228﴾ الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكٌ